

ЖАҲОН ИҚТИСОДИЁТИ
ВА ДИПЛОМАТИЯ УНИВЕРСИТЕТИ

Р.А. Тузмухамедов
Р.Т. Ҳакимов

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ АСОСЛАРИ

Ўқув қўлланмаси

“Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси” нашриёт уйи
Тошкент — 1998

Муаллифлар:

юр. фан. докт., проф. *Р.А.Тузмухамедов*
(1-6,8-25, 50,51- мод.)

юр. фан. номз. доц. *Р.Т.Ҳакимов*
(7, 26-49, 50, хулоса)

Тақризчилар:

юр. фан. докт., проф. *С.К.Абдураззоқов*

юр. фан. докт., проф. *М.М.Файзиев*

Тузмухамедов Р. А., Ҳакимов Р. Т.

Т 82 **ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ АСОСЛАРИ: Ўқув қўлланма-
си.-Т.: "Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси", 1998.-128 б.**

1. Автордош.

Мазкур ўқув қўлланмаси халқаро ҳуқуққа оид баъзи асосий институтлар ва соҳаларнинг қисқача баёнидан иборат. Муаллифлар китобда Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришганидан кейинги ўтган даврдаги халқаро муносабатлар амалиётини ҳам ҳисобга олишга ҳаракат қилганлар. Ўқув қўлланмаси талабалар, аспирантлар, олий ўқув юртлари ўқитувчилари, шунингдек ИИБ, ТИАВ ва бошқа давлат муассасалари ходимларига мўлжалланган бўлиб, у замонавий халқаро ҳуқуқ масалалари билан қизиқадиган муштарийларга ҳам фойда келтириши мумкин деб ўйлаймиз.

ББК 67.91я75

© "Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси" нашриёт уйи. Тошкент ш., 1998

© Р.А. Тузмухамедов, Р.Т. Ҳакимов.

КИРИШ

Халқаро ҳуқуқ — йил сайин аҳамияти ортиб бораётган фанлардан бири. Ушбу фан аҳамиятининг ўсиб бориши халқаро ҳаётдаги, давлатлараро муносабатлардаги чуқур ўзгаришларга, умуман — кечаётган давр моҳиятига боғлиқ. Буларнинг бари — иқтисодиёт, сиёсатда, айни вақтда миллионлаб кишилар онгида рўй бераётган туб жараёнларнинг халқаро миқёсда акс этишидир.

Халқаро ҳуқуқнинг роли ва аҳамиятининг ўсиб бораётганлигини, биринчидан, ихтилофли низоларни қурол кучи билан ҳал қилишга интилиш ўтмишда қолиб кетаётганлиги билан изоҳласа бўлади. Иккинчи жаҳон урушидан сўнг ўтган ярим аср мобайнида юз берган халқаро ихтилофлар, жумладан, Вьетнам, Афғонистон, Жазоир, Чеченистон ва бошқаларнинг бирортасида ҳам уруш бошлаган тараф энгиб чиқмаганлиги ҳам шундан далолат беради. Эндиликда муаммолар қурол кучи билан эмас, балки ақл-идрок ёрдамида, музокаралар йўли билан ҳал қилиниши зарур эканлиги аён бўлиб қолди.

Халқаро ҳуқуқнинг роли ҳамда аҳамиятининг ўсишига иккинчи сабаб, барча қитъаларда миллий-озодлик ҳаракатининг ғалабаси ва кўпмиллатли тоталитар империялар ичида энг сўнгиси — Совет Иттифоқининг бўлиниб кетиши туфайли ўнлаб янги давлатларнинг халқаро майдонга чиқишидадир. Собиқ Иттифоқ ўрни-

да вужудга келган ўн беш мустақил давлат қаторидан Ўзбекистон ҳам муносиб ўрин эгаллади.

Илм-фан, техника ва технологияларнинг мислсиз тараққий этуви, транспорт воситаларини такомиллаштириш ишида эришилган улкан ютуқлар халқлар ўртасидаги алоқаларнинг жадаллашувиغا, савдо-иқтисодий, сиёсий ва бошқа алоқаларнинг кучайишига олиб келди ва халқаро ҳуқуқ роли ўсиб бораётганлигининг учинчи сабаби бўлди.

Тарихий тараққиётнинг янги босқичида дунёдаги аввалги милитаристик (ҳарбий) уюшмалар ўрнига янги турдаги, энг юқори иқтисодий кўрсаткичларга эришиш мақсадига эришиш учун иқтисодий ва сиёсий ҳамкорликка асосланган давлатлар ҳамжамиятлари юзага келмоқда.

Тинч ҳамкорликнинг соғлом ғояларига асосланганлиги туфайли улар тобора мустаҳамланиб бормоқда ва ҳуқуқ, адолат ҳамда инсонпарварлик қонунларига йўғрилган жамиятнинг илк намуналарини намоён этишга интилиб, ўз таъсир доираларини кенгайтirmoқдалар.

Ҳозирга келиб жаҳон бир вақтлардагидек метрополиятлар, мустамлакалар, қарам ва ярим мустақил давлатларга бўлинмай, балки тенг ва мустақил давлатлар ҳамжамиятига айланмоқда. Албатта, бир интилиш билан ўтмиш исканжасидан чиқиб кетиш мушкул. Бу анча вақтни, чидамлилиқ ва жиддий ишлашни талаб қилади. Бироқ, ўтмишнинг иқтисодий ва ҳуқуқий занжирларидан халос бўлишга интилиш жараёнини ортга қайтариб бўлмаслиги барчага аён.

Мустақил Ўзбекистон ҳам ушбу жараённинг фаол иштирокчиларидан биридир. Тоталитар социалистик империя исканжасида бўлган республика узоқ вақт давомида замонавий мустақил давлатларнинг бутун жаҳондаги шаклланиш жараёнидан чеккада қолган эди. Ўзбекистон XX асрнинг сўнгги ўн йиллиги бошидагина, жаҳоннинг социалистик бўлмаган мустақил давлатларидан деярли ярим аср кечиқиб мустақиллик йўлига тушди. Бу эса тараққиётнинг замонавий суръатлари

олдида анча катта тарихий давр. Бой берилган имкони-
ятларни қайта тиклашга Ўзбекистоннинг халқаро май-
дондаги одимларининг қонунийлигини асослаб бера-
диган ва у киритаётган таклиф ва ташаббусларнинг мо-
ҳияти ҳамда аҳамиятини ёритиб берадиган халқаро
ҳуқуқ фани ҳам ёрдам беради.

Халқаро ҳуқуқнинг Ўзбекистондаги вазифалари ҳам
маълум. Аммо уларни ҳал қилиш ёш мустақил давлати-
мизнинг кам сонли ва ҳозирча тажрибаси у қадар етар-
ли бўлмаган халқаро юристлар жамоаси учун осон
эмас. Ўзбекистонда ҳозиргача халқаро ҳуқуқ бўйича
бирорта фан доктори йўқлигини ҳам ёддан чиқармас-
лик лозим. Тоталитар тузум шароитида бу ерда халқа-
ро юристларни тайёрлаш истикболсиз иш саналиб,
Ўзбекистон амалда СССР таркибидаги мустанлакалар-
дан бири эди ва хорижий давлатлар билан диплома-
тик муносабатлар ўрнатиш, улар билан музокаралар
олиб бориш ва ҳар қандай битимларни имзолаш
ҳуқуқидан маҳрум эди. Шу каби битимлар имзоланган-
да ҳам уларнинг матни дастлаб марказий идоралар-
нинг мутахассислари томонидан тузиларди.

Бугунги кунда ахвол тубдан ўзгариб, мустақил Ўзбе-
кистон кенг халқаро майдонга чиқди: умумий сони 150
дан ортиқ замонанинг етакчи давлатлари билан яқин-
дан дипломатик, савдо-иқтисодий ва сиёсий муноса-
батларни ўрнатди. Шу сабабли бугунги кунда, Ўзбе-
кистон мустақилликка эришиб, шу асосда унинг халқа-
ро алоқалари кескин ривожланганлиги туфайли бу ерда
халқаро ҳуқуқшуносларга бўлган талаб ортиб кетди.

Ҳозирча Ўзбекистонда ҳуқуқнинг мазкур соҳасидан
юксак малакали мутахассислар етишмайди, халқаро
ҳуқуқ фани бўйича дарслик, қўлланма ва дастурлар
миқдори эса ундан ҳам кам бўлиб, бизни бу соҳада
улкан ишлар кутмоқда.

Ўзбекистонда халқаро ҳуқуқ фанини Шарқнинг та-
рихий аъёналарини ҳисобга олиб, шу билан бирга
бутун инсоният бойлигига айланган барча илғор ғоялар-
ни сингдирган ҳолда шакллантириш лозим бўлади.